

Kantelu eduskunnan oikeusasiamiehelle

Kantelija: Dos. Jouni Luukkainen

puheenjohtaja, Pääkaupunkiseudun ateistit ry
Wallininkuja 2 C 53, 00530 HELSINKI
p. (09) 191 51443, (09) 7534 703
jouni.luukkainen@helsinki.fi

Viranomainen, jonka menettelyä arvostelen: Seinäjoen kaupungin opetustoimi.

Toimenpide, jota pidän virheellisenä: Seinäjoen kaupungin opetustoimi tiedottaa uusien oppilaiden huoltajille uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetuksesta 1.8.2003 kumotun vanhan uskonnonvapauslain ja perusopetuslain 1.8.2003 kumotun 13 §:n mukaisesti. Näin Seinäjoki on vuosien ajan johtanut harhaan ev.-lut. valtakirkkoon kuulumattomien oppilaiden huoltajia. On hyvin suurena vaarana, että erityisesti mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumattomia oppilaita on vain tämän virheen tähden joutunut uskonnonopetukseen, joka silloin on ollut heille suureksi haitaksi.

Asian kuvaus: Seinäjoen kaupungin opetustoimi tiedottaa verkkosivullaan ilmoittautumisesta Seinäjoen kaupungin peruskouluun ja pyytää tulostamaan ilmoittautumislomakkeen; tämä ”Seinäjoki / Ilmoitus koulunsa aloittavasta oppilaasta” (**LIITTEENÄ**) löytyi tänäänkin osoitteesta

http://koulu.seinajoki.fi/opetustoimi/.seinajoen_kaupungin_opetustoimi_tiedottaa.html/28360.pdf .

Lomakkeen etusivulla on kysymykset lapsen uskonnollisesta asemasta sekä lapsen vanhemmista ja huoltajista. Lomakkeeseen pyydetään huoltajan allekirjoitus, siis yksikössä. Etusivun lopussa lukee:

Huoltajan, joka haluaa, että uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumattomalle tai muuhun kuin evankelisluterilaiseen tai ortodoksikirkkoon kuuluvalle lapselle järjestetään elämäkatsomustiedon tai oman uskontokunnan mukaista uskonnon opetusta, tulee tehdä asiaa koskeva esitys kääntöpuolelle. Muussa tapauksessa lapselle opetetaan evankelisluterilaista uskontoa.

Kääntöpuolella on sitten otsikon **Uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetus** alla (kehotuksin ”rasti ao. kohtaan”) kohdat

- Ilmoitan, että uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumaton lapseni ei osallistu evankelisluterilaisen uskonnon opetukseen ja esitän, että hänelle järjestetään sen sijaan elämäkatsomustiedon opetusta RUUTU
 - Esitän, että ___ (rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan nimi) kuuluvalle lapselleni järjestettäisiin evankelisluterilaisen uskonnon sijasta oman uskontokunnan opetusta RUUTU
 - Ilmoitan, että ___ (rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan nimi) kuuluva lapseni saa uskonnon opetuksen omassa uskonnollisessa yhdyskunnassaan RUUTU
- Huoltajan tulee em. tapauksissa toimittaa todistus lapsen kuulumisesta rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan sekä selvitys uskonnon opetuksen järjestämisestä, mikäli oma seurakunta vastaa opetuksesta.*

Lomakkeen käytäntö on siis edelleen vain 31.7.2003 saakka voimassa olleiden vanhan uskonnonvapauslain sekä perusopetuslain 13 §:n mukainen. Se ei ota huomioon perusopetuslain 1.8.2003 voimaan tulleen 13 §:n uutta ajattelutapaa.

Miksi kuvaamani toiminta on mielestäni virheellistä?

a) Tarkastelen aluksi lainsäädäntöä ja Opetushallituksen tiedotteita. Uusi uskonnonvapauslaki (453/6.6.2003) ja perusopetuslain (628/1998) lailla 454/6.6.2003 muutettu uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetusta koskeva 13 § tulivat voimaan 1.8.2003. Perusopetuslain mukaan oppilaiden enemmistön uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumaton oppilas voi huoltajan ilmoitettua asiasta osallistua tämän yhdyskunnan mukaiseen uskonnon opetukseen; uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomalle oppilaalle, joka ei osallistu yllä mainittuun uskonnon opetukseen, opetetaan elämäkatsomustietoa; ja perusopetuksen järjestäjän tulee järjestää elämäkatsomustiedon opetusta, jos opetukseen oikeutettuja oppilaita on vähintään kolme. Opetushallitus antoi 6.6.2003 tiedotteen 20/2003 *Perusopetuslain muutoksen vaikutukset uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetukseen sekä koulun toimintaan*. Opetushallitus antoi 28.2.2006 täsmennetyt tiedotteen 19/2006 samasta asiasta (<http://www.edu.fi/peruskoulu/uskonto/perusopetuslaki.pdf>). En liitä näitä tiedotteita mukaan; ne ovat kyllä oikeusasiamiehelle tuttuja niistä joko suoraan tai välillisesti tehdyistä kanteluista: omista kanteluistani dnro:t 1991/4/2003 (Helsinki), 2097/4/2003 (Helsinki), 2083/4/2003 (Espoo), 1066/4/2006 (Opetushallitus), 3724/4/2006 (Espoo) ja 3725/4/2006 (Helsinki) sekä rehtori Satu Honkalan kantelusta dnro 1705/4/2003 (Opetushallitus). Linaan kuitenkin jälkimmäisen tiedotteen luvun 1.3 ”Oppilaan ja huoltajan asema” neljännen ja viidennen kappaleen:

Perusopetuslain 13 §:n voimaantullessa enemmistön uskonnon opetukseen osallistui osa sellaisista oppilaista, jotka eivät kuuluneet mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan tai kuuluivat johonkin muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kannanoton perusteella opetuksen järjestäjän tai koulun tulee tiedottaa huoltajille, että näiden tulee erikseen ilmoittaa, mihin opetukseen oppilas jatkossa osallistuu (mikäli ilmoitusta ei ole tehty lain voimaantulon jälkeen). Ilmoittautumismenettelystä päätetään paikallisesti.

Huomautan heti äskeisestä, että erityisesti uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumattoman oppilaan huoltajien ei lain mukaan tarvitse tehdä *mitään* ilmoitusta, saati yhteistä, oppilaan osallistumisesta elämäkatsomustiedon opetukseen sikäli kuin perusopetuksen järjestäjä on sitten velvollinen sitä järjestämään, mutta sen sijaan ilmoitus tarvitaan uskonnonopetukseen osallistumiseen. Mutta muuten tässä siis ilmaistaan, että aiempi pidättyminen vapautuksen vaatimisesta enemmistön uskonnon opetuksesta ei ole laissa tarkoitettu ilmoitus tähän uskonnon opetukseen osallistumisesta. Edelleen lainauksen jälkimmäisessä kappaleessa yksikkö ”oppilas” ja monikko ”huoltajille . . . näiden” tarkoittavat, että ilmoituksen, silloin kun sellainen tarvitaan, on oltava oppilaan huoltajien yhteinen. Opetushallitus perusteli tiedotteensa täsmennyksen tarpeen vastauksessaan 18.3.2005 (dnro 20/030/2003) eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen selvitys- ja lausuntopyyntöön yllä mainituissa kanteluasioissa 1705/4/03, 1991/4/03, 2097/4/03 ja 2083/4/03 korkeimman hallinto-oikeuden 25.11.2004 antamalla vuosikirjapäätöksellä KHO:2004:99 (taltionumero 3007), jonka mukaan uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattoman lapsen toinen huoltaja ei toisen huoltajan vastustaessa voi pätevästi tehdä perusopetuslain 13 §:n 1 momentissa tarkoitettua ilmoitusta lapsen osallistumisesta enemmistön uskonnon opetukseen. Tämän ennakkoratkaisun, joka tietysti on otettava huomioon kaikissa analogisissakin tilanteissa, perusteluina käytetyt lainkohdat sanovat erityisesti, että lapsen uskonnollisesta asemasta päättävät lähtökohtaisesti huoltajat yhdessä ja että asiasta, jolla on huomattava merkitys lapsen tulevaisuuden kannalta, voivat huoltajat päättää vain yhdessä. Kanteluasiassani 1066/4/2006 Opetushallitus antoi 30.5.2006 eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen selvityspyynnön johdosta lausunnon (dnro 10/030/2006), jonka toiseksi viimeisen kappaleen lopuksi lainaan:

Opetushallitus on kantelijan kanssa samaa mieltä siinä, että ilmoitettaessa uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumaton oppilas enemmistön uskonnonopetukseen, tulee ilmoituksessa olla kaikkien oppilaan laillisten huoltajien allekirjoitus.

b) Yritän nyt tarkastella uskonnonopetuksen ja elämäkatsomustiedon opetuksen määräytymistä lainsäädännön ja sen a)-kohdassa kuvaamani tulkinnan valossa mahdollisimman kattavasti.

Oppilaiden enemmistön uskonnolliseen yhdyskuntaan eli käytännössä siis ev.-lut. kirkkoon kuuluvalle oppilaalle opetetaan ev.-lut. uskontoa. Muut on suljettava tästä opetuksesta paitsi siinä poikkeustapauksessa, että oppilaan huoltajat yhdessä ilmoittavat oppilaan tähän opetukseen. Oletan tästä lähtien tilanteen, että oppilas ei ole ev.-lut. opetuksessa.

Tällöin ortod. kirkkoon kuuluvalle oppilaalle opetetaan ortod. uskontoa. Uskoisin Seinäjoen kaupungin peruskoulujen opetuksessa olevan ainakin kolme tällaista oppilasta, jolloin opetus järjestyy. Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomalle oppilaalle, jonka huoltajat eivät ole yhdessä muuta koululle ilmoittaneet tai koululta pyytäneet, opetetaan elämäkatsomustietoa. Uskoisin opetuksen ainakin Seinäjoen kaupungin perusopetuksessa järjestyvänkin. Mutta ellei, niin oppilas on sijoitettava perusopetusasetuksen (852/1998) 5 §:n määräämään muuhun opetukseen tai ohjattuun toimintaan.

Muuhun uskonnonvapauslaissa tarkoitettuun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin ev.-lut. tai ortod. kirkkoon kuuluvan oppilaan (ja myös ortod. kirkkoon kuuluvan oppilaan, jos ortod. opetus ei järjestyisi) koulun on lähtökohtaisesti sijoitettava kaiken uskonnonopetuksen ja elämäkatsomustiedon opetuksen sijasta perusopetusasetuksen 5 §:n määräämään muuhun opetukseen tai ohjattuun toimintaan; on huomattava, että sellainen opetus tai toiminta ei siis ole yhdenkään oppilaan eikä yhdenkään tämän huoltajista omantunnon vastaista, vaan on yksinomaan oppilaalle hyödyksi. Poikkeuksen tästä lähtökohtajärjestelystä tekee vasta oppilaan huoltajien yhteinen 1) pyyntö saada oppilaalle oman uskonnon opetusta tai 2), jos tämä opetus ei järjesty, pyyntö saada oppilaalle elämäkatsomustiedon opetusta tai 3) ilmoitus ja selvitys oppilaan kuulumisesta tuollaiseen uskonnolliseen yhdyskuntaan ja uskonnon opetusta korvaavan opetukseen saamisesta siellä. Sama lähtökohtajärjestely ja poikkeustapaus siitä koskee useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvaa oppilasta. On huomattava, että, kuten myös opetushallituksen jälkimmäinen tiedote (kohta 1.1) myöntää eduskunnan (apulais)oikeusasiamiehen päätökseen viitaten, oppilaalle ei synny velvollisuutta osallistua oman uskonnon opetukseen, vaikka kolmesta muusta oppilaasta esitetyn pyynnön tähden opetus olisi järjestetty.

Opetushallituksen esityksestä opetusministeriölle, että säädöstasolla selvennettäisiin niiden velvoitetta osallistua oman uskonnon opetukseen, joille sitä ei ole pyydetty, on syytä esittää se huomio, että käsite oman uskonnon opetus ei ole aivan yksioikoinen. Esimerkiksi islamin opetus kai voitaisiin säätää vain sellaisen oppilaan oman uskonnon opetuksiksi, joka kuuluu uskonnolliseen yhdyskuntaan, joka on tehnyt päätöksen, että koulun islamin opetus on tämän yhdyskunnan oman uskonnon opetusta; kouluviranomainen ei sellaista päätöstä voisi tehdä esimerkiksi edes yhdyskunnan nimen perusteella.

Haluan korostaa, että elämäkatsomustiedon opetuksen luonteen on saatava pysyä sen varsinaisen kohderyhmän, uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomien mukaisena, vaikka opetukseen osallistuisi uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvia; edellisillähän, toisin kuin jälkimmäisillä, ei edes olisi mahdollisuus väistää tarpeidensa vastaiseksi muuttunutta opetusta.

Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumaton oppilas voi huoltajien yhteisestä pyynnöstä osallistua myös sellaiseen perusopetuksen järjestäjän järjestämään uskonnon opetukseen, joka oppilaan saaman kasvatuksen ja kulttuuritaustan perusteella ilmeisesti vastaa hänen uskonnollista katsomustaan. Todellakin, myös tällaisen näkemyksen oppilaan uskonnollisesta katsomuksesta oppilaan saaman kasvatuksen ja kulttuuritaustan perusteella sekä siihen perustuvan pyynnön on oltava huoltajien yhteinen ollakseen pätevä. Mutta mielestäni huomio on kiinnitettävä myös siihen mahdollisuuteen, että uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattoman oppilaan huoltajat yhdessä ilmoittavat oppilaalla olevan hänen saamansa kasvatuksen ja kulttuuritaustan perusteella jonkin tietyn uskonnollisen katsomuksen ja että tämän perusteella he pitävät elämäkatsomustiedon opetusta oppilaan uskonnollisen katsomuksen vastaisena. Tällöin ratkaisu olisi sijoittaa oppilas perusopetusasetuksen 5 §:n määräämään muuhun opetukseen tai ohjattuun toimintaan, sillä lähimmäksikään tuleva koulun järjestämä uskonnon opetus ei välttämättä ole sellaista, että huoltajat haluaisivat esittää pyynnön, että oppilas saisi siihen osallistua.

c) Tarkastelen nyt Seinäjoen tapausta.

Se, että Seinäjoelle on riittänyt oppilaiden enemmistön uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumatoman oppilaan huoltajan, siis huoltajista yhden, ilmoitus, että oppilas ei osallistu ev.-lut. uskonnon opetukseen, on kyllä ilmeisesti ottanut huomioon sen, että tällaisissa tapauksissa oppilaan huoltajista toinen ei puolestaan ole voinut ilmoittaa oppilasta uskonnonopetukseen. Näin Seinäjoelle täytyy nyt olla tuttu ja itsestään selvästi hyväksyttävä se ajatus, että kaikkien perusopetuslain 13 §:ssä mainittujen huoltajan ilmoitusten, pyyntöjen ja päätösten on oltava huoltajien yhteisiä ollakseen päteviä.

Samoin sen perusteella, että lomakkeessa Seinäjoen kaupunki ilmoittaa, että uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumaton oppilas ja samoin muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin ev.-lut. kirkkoon tai ortod. kirkkoon kuuluva oppilas, sijoitetaan (lainvastaisesti) ev.-lut. uskonnonopetukseen ellei lomakkeen kääntöpuolella ole rastia missään ruudussa, pitää Seinäjoen kaupungille olla nyt tuttu se ajatus, johon alla palaan, että Seinäjoen kaupunki ilmoittaa (lain vaatimana) oppilaan huoltajille, että (lakiin oikealla tavalla viittaavien) rastiin puuttuessa oppilas sijoitetaan vastaavasti elämäkatsomustiedon opetukseen (jos sellaista järjestyy) tai (muuten) perusopetusasetuksen 5 §:n määräämään muuhun opetukseen tai ohjattuun toimintaan.

Seinäjoen toiminta on virheellistä siksi, että se ei ole ottanut huomioon muuttuneita lakeja ja niiden muuttuneita tulkintoja. Oppilaan sijoittaminen automaattisesti koulun toimesta elämäkatsomustiedon opetukseen silloin, kun oppilaan huoltajat eivät ole yhdessä muusta ilmoitusta tai pyyntöä koululle tehneet, on aivan toista kuin oppilaan sijoittaminen elämäkatsomustiedon opetukseen huoltajalta aktiivisuutta vaatineen oman ilmoituksen perusteella. Nykyinen lainsäädäntö lähtee siitä, että uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumaton oppilas kuuluu elämäkatsomustiedon opetukseen, ei uskonnon opetukseen. Silloin sellainen huoltaja, joka on tyytyväinen siihen, että oppilaalle opetetaan elämäkatsomustietoa, tai joka on välinpitämätön asiasta, täyttää asian suhteen huoltajan velvollisuutensa parhaiten silloinkin, jos pysyttelee täysin passiivisena: oppilaalle ei voi opettaa uskontoa. Jos vaikka oppilaan huoltajista toinen haluaisikin oppilaalle opetettavan uskontoa, oppilaan edun passiivisenkin puolustaja hoitaa velvollisuutensa pidättymällä allekirjoituksesta. Mutta Seinäjoen käytäntö, että oppilaalle opetetaan lähtökohtaisesti ev.-lut. uskontoa ja että hänelle opetetaan sen sijasta elämäkatsomustietoa vain, jos hänellä on huoltaja, joka on niin aktiivinen ja sosiaalisen paineen kestävä, että ilmoittaa erikseen, että oppilas ei osallistu enemmistön uskonnonopetukseen, ja esittää, että oppilaalle järjestetään elämäkatsomustiedon opetusta, loukkaa oppilaan tyhjää uskonnollista asemaa vailla uskonnollisten yhdyskuntien jäsenyyksiä.

Virheellinen tila on jatkunut vuosia. Rehtorit ovat menetelleet väärin, mahdollisesti tehneet virkavirheen, ottaessaan 1.8.2003 jälkeen vastaan huoltajan ilmoituksia, joissa on rasti elämäkatsomustiedon opetusta koskevassa ruudussa, koska sellaista kannanottoa ei huoltajalta lain mukaan saa vaatia ja koska sellaisia ilmoituksia vastaanottaessaan rehtorit ovat mielestäni pelotelleet muiden oppilaiden huoltajia ja johtaneet heitä harhaan siitä, kuka ja millä perusteella on oikeutettu elämäkatsomustiedon opetukseen. Joka tapauksessa rehtorit ovat mielestäni selkeästi syyllistyneet virkavirheeseen, jos he ovat sijoittaneet yhdenkin sellaisen oppilaan elämäkatsomustiedon opetuksen sijasta uskonnonopetukseen, josta koululla ei ole esittää huoltajan ja viimeistään opetushallituksen jälkimmäisen tiedotteen saapumisen jälkeen huoltajien yhteistä ilmoitusta oppilaan osallistumisesta uskonnonopetukseen.

Virheen korjaaminen vaatii kaikki perusopetuksen luokka-asteet kattavan tiedotuksen ja kyselyn. Koulun on tiedotettava jokaisen sellaisen oppilaan huoltajille, jonka katsomusaineopetusjärjestely on muu kuin yllä kuvaamani lähtökohtainen (eli siis muu kuin tilanteen mukaan ev.-lut. uskonnon opetus, ortod. uskonnon opetus, elämäkatsomustiedon opetus tai perusopetusasetuksen 5 §:n määräämä muu opetus tai ohjattu toiminta), että oppilas siirretään lähtökohtaiseen järjestelyyn, elleivät oppilaan huoltajat yhdessä muuta ilmoita tai pyydä tai päättä. Vastaava koskee uusien oppilaiden ilmoittautumisia ja muualta muuttavia oppilaita.

Jos sitten tulee siirtoja, yksikin, niin silloinhan vääryydet aiheellisesti korjautuvat, sikäli kuin

oppilaita enää voi jälkikäteen pelastaa uskonnon turmiolta. Jos taas siirtoja ei tule, niin silloinhan tiedotus ja kysely on ollut helppo toteuttaa ja asiat on saatettu lailliselle kannalle; vääryyksiä joko ei ole ollut tai ainakaan niitä ei enää näin jälkikäteen voi edes tästä eteenpäin oikaista, vaan huoltajat taipuvat säilyttämään murheellisin mielin tähänastisen järjestelyn perimmäisestä toisin ajattelustaan huolimatta. Se, että Seinäjoki olisi noudattanut lakia alusta pitäen, olisi voinut tuottaa toisen tuloksen, kuin mikä on nyt tai korjauksenkaan jälkeen olisi, mutta tätä ei voi välttämättä todistaa. Seinäjoen kaupungin valehtelu elämäkatsomustiedon opetuksesta on jo sinänsä paha. Pahemmaksi sen tekee se, että sen tähden on lapsia voinut joutua tarpeettomasti uskonnonopetukseen; uskonnon opetus taas on lapsille valehtelua, ja mitä sellainen opetus silloin voisi muuta tuottaakaan kuin valehtelijoita. Uskonto tekee ihmisistä pahoja; en voi muuten ymmärtää sitä, että niitä oppilaita, joita laki ei velvoita osallistumaan uskonnonopetukseen, Seinäjoen kaupunki silti siihen pakottaa.

Seinäjoen kaupunki on loukannut perustuslain 11 §:n takaamaa uskonnon ja omantunnon vapautta, koska se ei ole ottanut erityisesti uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomien oppilaiden asiaa kunnolla hoitaakseen, ja samalla ollessaan näiden oppilaiden suhteen ev.-lut. uskonnonopetuksen puolella se on loukannut perustuslain 6 §:n takaamaa ihmisten yhdenvertaisuutta lain edessä.

Toivon oikeusasiamiehen tekävän seuraavaa: Seinäjoen kaupungin opetustoimen on katsottava toimineen lain ja sen tulkintojen vastaisesti, ja asianomaiset virkamiehet, kuten koulujen rehtorit, on saatettava virkavirheestä vastuuseen. Seinäjoen kaupungille on huomautettava, että sen katsomusaineopetusjärjestelyt eivät ole nyt laillisella pohjalla. Toivon oikeusasiamiehen myös asettuvan tukemaan vaatimaani kaikki perusopetuksen luokka-asteet kattavaa tiedotusta ja kyselyä välttämättömänä toimenpiteenä asioiden korjaamiseksi edes tästä eteenpäin. Toivon näin uudelleen oikeusasiamiehen samoin asettuvan tukemaan sitä perusopetuslain selventämistä ottamaan KHO:n ennakkoratkaisun huomioon, jota esitin kanteluasiani dnro 1066/4/06 yhteydessä (vastineeni 29.8.2006 liitteessä nro 1).

Jouni Luukkainen

Yksi liite (ks. s. 1)